

ROMU

1997

ROM 1828. Skomagergade 19, Roskilde

af Hanne Dablerup Koch

Fig. 1. Skomagergade 19 fotograferet i oktober 1997, da det var gemt bag plankeværk og med forhuset hængt op i jern. I billedets midte skimtes ruden i gadebelægningen, hvor man kan se ned til frådstensvejen, der udgravedes i 1993. Foto Hanne Dablerup Koch.

Dette journalnummer er et af de nytilkomne i Roskilde Museums arkiv i 1997. Det dækker en af årets meget spændende arkæologiske udgravninger. Stedet vil for mange roskildensere være kendt som Strømpe-magasinet, i dag ligger Fona på adressen.

De huse, der i dag ligger langs byens hovedstrøg (og det gælder ikke kun i Roskilde), har næsten alle kælder. Derfor var det en helt usædvanlig mulighed, der bød sig for museet, da det viste sig, at forhuset i Skomagergade 19 kun havde kælder under en del af huset. For en sjælden gangs skyld kunne vi grave helt ud til kanten af en af byens middelalderlige hovedfærdselsårer. Tilmed havde museet i 1993 foretaget udgravninger i selve gaden ud for nr. 19 (fig. 1)¹. Museet rykkede da også straks ud, og Rigsantikvaren bevilgede de nødvendige midler. Nu graver vi naturligvis ikke under folks huse uden årsag, og i dette tilfælde var den,

Fig. 2. Arkæologer kan også føle sig sat i bås! Udgravningens to deltagere stud. mag. Erik Bjerre Fisker (forrest) og cand. mag. Hanne Dahlerup Koch. Foto Kirsten Christensen.

at huset i forbindelse med en større ombygning skulle have – ja netop – kælder².

Den kælder, huset havde, lå omtrent i dets midte, og det stod hurtig klart, at området vest for, mod Skomagergade 21, stort set var gennemgravet af diverse fundamenter og rør. Derimod var området mod øst urørt, og her blev der udlagt et regulært udgravningsfelt. Udgravningen var ikke uden praktiske vanskeligheder, dels skulle huset bevares og var derfor hængt op i jerndrager, dels betød udgravningens dybde en sand skov af afstivninger (fig. 2).

Før hver udgravning tager sin begyndelse, gør man sig som arkæolog altid mange tanker: hvad er der nedeunder, er der overhovedet noget,

eller er det forventningens glæde, der viser sig at blive den største? I dette tilfælde kunne udgravningsfeltets størrelse på bare 10 m² nok på forhånd give anledning til skepsis m.h.t., om resultatet ville være anstrengelserne værd. Alle bange anelser blev gjort til skamme, udgravningen blev en fascinerende tur ned gennem matriklens historie fra i dag og 900 år tilbage (fig. 3).

Skomagergade 19 i 1100-tallet: et lokum og skel

For pædagogikkens skyld starter vi med at fortælle om stedets ældste historie og dermed også med det, der blev udgravningens største sensation. I vores knastørre udgravningsrapporter hedder det altid: stedets ældste aktivitet var ... og så følger gerne beskrivelsen af stolpehuller eller lignende. Denne gang var ordene imidlertid passende, for der har virkelig været aktivitet: der lå et lokum! I betragtning af hvor nødvendig en sådan indretning er, kan det nok undre, at det arkæologisk er en sjældenhed at finde dem, men det er det, meget endda.

Det var placeret helt ud til Skomagergade, vi kunne dog kun følge det til ind under fundamentet til det nuværende hus. Det bestod af en grube, der var gravet omkring 1,2 m under den oprindelige muldoverflade. Hvor stor gruben har været i udstrækning kan ikke afgøres, fordi den fortsatte ind under feltets grænser. Centralt i gruben stod en trækasse, og det er den, der har været selve lokummet. Foroven har den båret brættet. Kassen var dannet af tætstillede lodrette planker, der var tynget ned, så de stod dybere end grubens underkant. Den kunne kun måles i øst-vest, hvor den var 70 cm, for i nord fortsatte den ind under feltgrænsen. Det nederste af fire planker var bevaret. De tre var af eg – mindst en af dem er genanvendt træ – den fjerde var af bøg³. Fortsættelsen af de bevarede planker sås i profilen som formuldet træ, således at kassen kunne ses i en højde af ca. 1,20 m (fig. 4). Den har imidlertid været højere – ellers har man simpelthen ikke kunnet sidde på den! Lad mig – hvis nogle skulle tvivle på vores tolkning – tilføje: vi troede også først, det var en brønd vi gravede, men da vi „slog hul på tøndens“, efterlod lugten/stanken ingen tvivl om tolkningen.

Vi havde naturligvis håbet at finde genstande, der var tabt ned i lokummet, men dér blev vi skuffet. Til gengæld har egeplankerne kunnet dendrodateres med det resultat, at den yngste planke er fældet i ca.

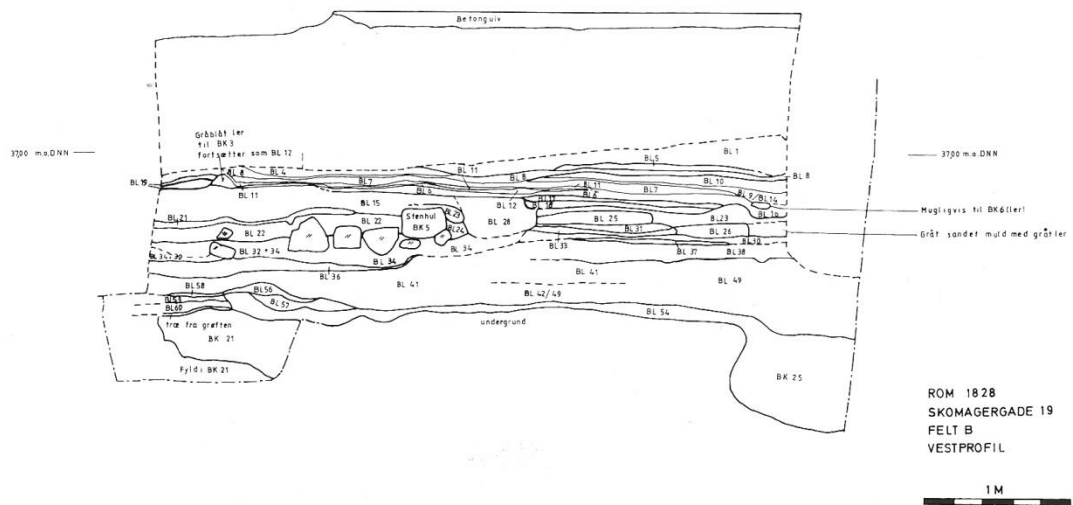
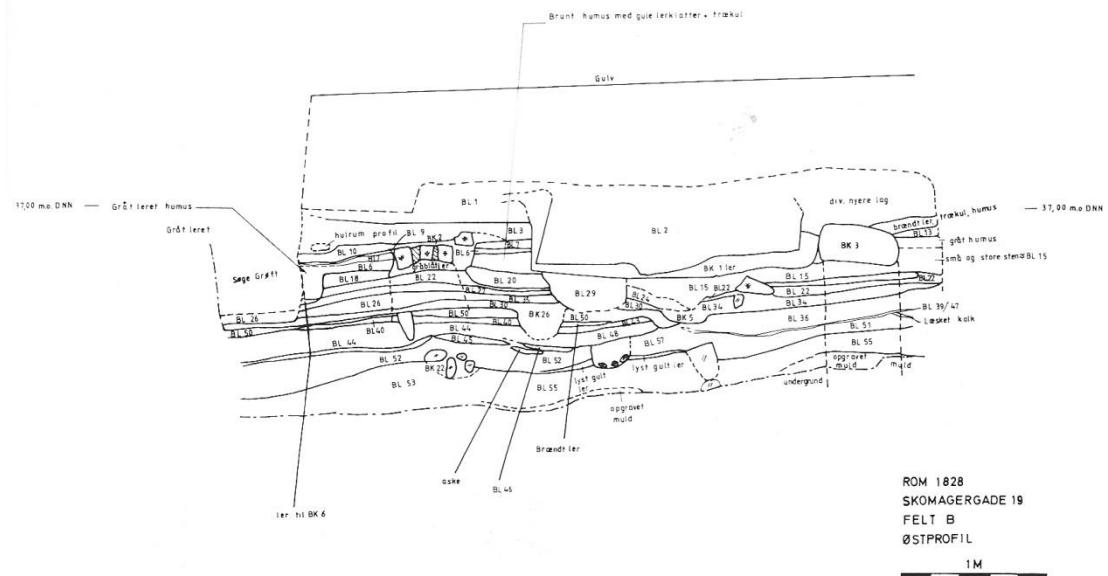

Fig. 3. Udgravningens øst- og vestprofiler med stedets 900 år lange historie afsat i jordlag og konstruktioner. Af tidsmæssige grunde blev de øverste, nyere lag ikke opmålt. Rentegning Marian Gudsoe.

år 1097. Det viste sig også, at fældningstidspunktet for plankerne er forskelligt, hvilket antyder, at der er tale om genanvendt træ, og det samme gjorde huller efter trænegler i en af plankerne⁴. Selve indholdet i lokummet indeholder også fund, blot af en anden art end genstande. De foreløbige arkæobotaniske analyser af indholdet i selve lokummet og dets nærmeste omgivelser, den nedentaltte skelgrøft og laget på kanten af gruben, viser, at det er brugt af ganske almindelige roskildensere. De har ikke hørt til et miljø, hvor kosten indeholdt eksotiske ting som udenlandske krydderier eller importerede frugter som f. eks. vindruer, eller hvor man spiste fint hvedebrød. I stedet har de spist brød, grød og anden kost af rug, byg og havre. Kornet er blevet blandet med ukrudtsplanter fra kornmarkerne, når det blev høstet. Humle og pors i prøverne leder tanken hen på øl, der i en tid, hvor rent vand var en sjældenhed, var den almindeligste drik, men så var meget også af en styrke svarende til vore dages lys øl. Andre indslag i kosten har bl. a. været hasselnødder, brombær og hindbær, krebsedyr (rejer?) og fisk. Prøverne indeholder

også mos, det var simpelthen datidens toiletpapir. Træflis tyder på, at man ind i mellem har „rengjort“ omgivelserne med savsmuld. Hvordan omgivelserne omkring lokummet også var, viser fund af flueæg med al tydelighed⁵.

Lokummet var ikke den eneste konstruktion, vi fandt. Gruben stod i forbindelse med en gravet grøft, der gik langs hele feltets vestkant. Grøften havde i østsiden en 10-15 cm dyb og 20-30 cm bred afsats og incl. denne var grøftens bredde ca. 70-80 cm, mens dybden var 50-60 cm i forhold til det oprindelige muldlag (fig. 5). Siderne havde været beklædt med træplanker støttet af pæle, men resterne af denne beklædning var kun sporadisk bevaret. Grøften havde tilsyneladende ikke noget fald, hverken mod eller fra lokumsgruben, d.v.s., det kunne ikke afgøres, om den har fungeret som tilløb eller afløb til gruben. Med denne tvivl var vi stoppet i vores tolkning, men en oplysning om et fund fra Ribe⁶ har nu givet anledning til nye spændende overvejelser om den rette tolkning af grøften og dens sammenhæng med lokummet. I Ribe har man på hjørnet af to gader og hen over de skelgrøfter, der løber langs de pågældende gaderne, fundet en konstruktion, der tolkes som et lokum og dateres til 1100-tallet⁷. Tolker vi grøften i Skomagergade 19 som en skelgrøft,

Fig. 4. Trækassens nederste bevarede del stående i gruben. I profilvæggen kan kassen følges bøjere op i form af de formuldede træstriber, der kan anes ved pilene på billedet. Foto Hanne Dahlerup Koch.

f.eks. mellem to matrikler, bliver lokummets placering ganske lig den i Ribe. Lokummet har ligget tæt på gaden (også langs den kan der have været en skelgrøft) og hen over en skelgrøft. Samtidig giver det anledning til at se på skelgrøfter som andet og mere end skel, nemlig som en form for afvandrings-/kloakgrøft mellem byens matrikler og rendesten langs gaderne, noget vi ikke tidligere har tænkt over, men som jo egentlig virker utrolig logisk. På samme måde har lokummets tætte placering til gaden givet mulighed for at bruge den som rendesten, uanset om der var en skelgrøft eller ej. Denne placering af to 1100-tals lokummer kaster endvidere et nyt lys over de talrige bestemmelser i de senere stadsretter og byprivilegier om placeringen af „mistænkelige huse“/„hemmelige huse“/„hysken“/„priveter“ (kært barn har mange navne). I disse bestemmelser – byggeregulativer om man vil – gøres der altid meget ud af, at nævne med hvilken afstand de må bygges i forhold til skel mod naboerne og mod gaden, og ofte tilføjet begrundelser som, at man erved vil hindre „ond lugt og uren tilflud“ til naboen og byen. Desværre er

Fig. 5. Grøften fotograferet mod syd. Lokumsgruben er skjult af feltkanten i billedets forkant. Foto Hanne Dablerup Koch.

Roskildes stadsret fra 1268 og senere en af de få uden disse bestemmelser, men i Ribes stadsret fra 1269 fandtes følgende bestemmelse: Ingen skal bygge svinesti eller hemmelighed nærmere gaden end fem fødder og nærmere sine naboer end tre fødder og nærmere kirkegården end syv fødder eller seks, om nødvendigt er⁸. Som bekendt er årsagen til et forbud, at nogen overtræder det. Måske skal vi derfor i stadsretternes bestemmelser også se et forsøg på, at forbyde fortsættelse af en ældre tids placering af lokummet: ud til gaden og ud til naboskellet.

Endnu en oplysning fik vi. Nordmuren langs Skomagergade og østmuren i det nuværende hus er ikke vinkelret på hinanden, men danner en spids vinkel. Det viste sig, at grøftens forløb var parallelt med østmurens, mens lokummets trækasse var orienteret som nordmuren. Med andre ord er den orientering Skomagergade 19 i dag har, fastlagt allerede første gang, i 1100-tallet, der anlægges noget på stedet.

På fladen øst for grøften og syd for lokumsgruben lå det ene mød-

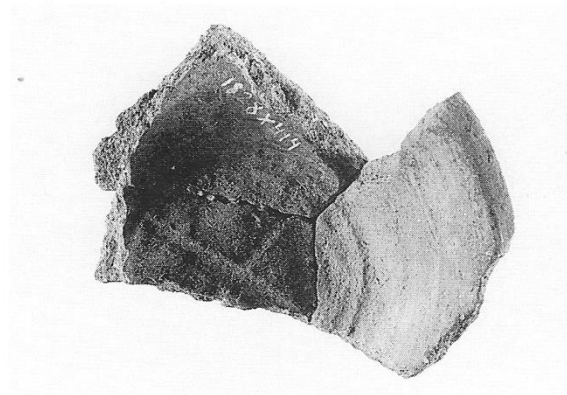

Fig. 6. I møddingslagene fra 1100-tallet lå denne skål af uglaseret gråbrændt lertøj. Denne type skåle kaldes Garzskåle efter deres første fundsted, Garz på Rügen. De findes relativt hyppigt i Vindebodekvarteret, men er sjældne i bymidten. Foto Flemming G. Rasmussen.

dingslag efter det andet, og de lå også ned i grøften (fig. 6). Vi kan ikke afgøre, om de er fremkommet ved oversvømmelse og oprensning af gruben og grøften, eller de er lagt ud på fladen og så gledet ned i grøften. For at hindre „ond lugt“ havde man ind i mellem lagt læsket kalk ud over lagene.

Skomagergade 19 i 1200-tallet: en smeds tilholdssted

Lokumsgruben og grøften blev sløjfet en gang i 1200-tallet, men det skel, grøften havde angivet, kunne fortsat iagttages, nu som en grænse mellem lagene i fladen. Nogen markering af grænsen, f.eks. i form af pælhuller fra et hegn, fandt vi ikke, så det står hen i det uvisse, hvordan skellet har været synligt. Først i slutningen af 1200-tallet er skellet væk, formentlig flyttet – til hvilken side kan ikke afgøres. Fast står imidlertid, at området stadig har ligget forholdsvis åbent, for den næste aktivitet har en smed stået for. Smedenes arbejde forudsætter brug af åben ild, og smedjerne var derfor på grund af brandfaren farlige for den øvrige bebyggelse, bygget som den var i træ og bindingsværk og med stråtag. Derfor søgte man at lægge smedjerne i åbne områder i byerne.

Smedens spor fandt vi i feltets nordlige del ud mod Skomagergade først og fremmest i form af store mængder slagge samt lag af trækul, aske, sand og såvel brændte som ubrændte lerlag. Blandt slaggerne var flere essesten, det vil sige flade slagge af ler, og der er muligvis også rester af smeltedigler (fig. 7). Såvel de som essestenene og hovedparten

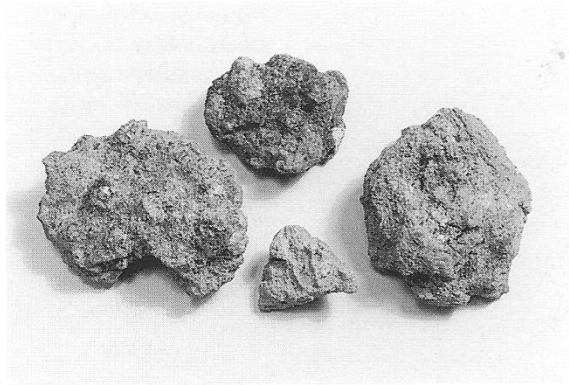
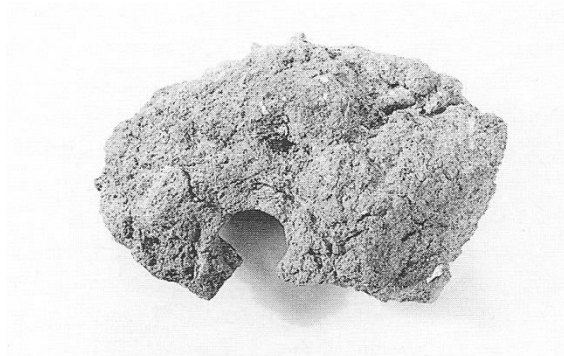

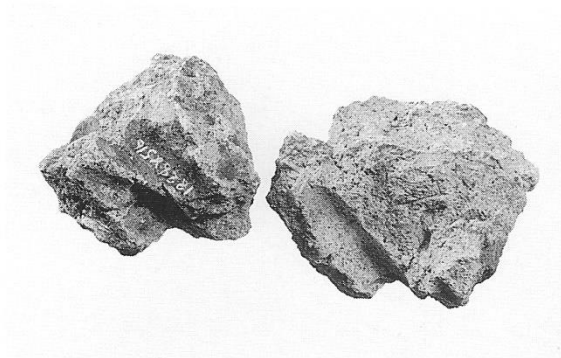
Fig. 7. Et lille udvalg af de mange slagger og essestensfragmenter der lå tilbage til os. Foto Flemming G. Rasmussen.

af de øvrige slagger har været udsat for så høje varmegrader, at overfladerne er størknet til en glasagtig substans i alle mulige smukke changerende farver: røde, grønne, brune og mange flere. En af essestenssluggerne havde rest af hullet, hvor blæsebælgens dyse var stukket ind (fig. 8). Der fandtes også stykker af lerklining, der ligeledes har været hårdt brændt, de er formodentlig fra lerkappen over ovnen (fig. 9).

Mod slutningen af den tid smeden har holdt til på stedet, er skellet i vest som nævnt sløjftet eller rettere flyttet. Mod syd blev området også i smedens tid stadig anvendt til møddingsplads.

Fig. 8. Essestensfragment med rest af hullet hvor blæsebælgens dyse har været. Foto Flemming G. Rasmussen.

*Fig. 9. Brændt lerklining
formodentlig fra ovnkap-
pen. Foto Flemming G.
Rasmussen.*

Skomagergade 19 i 1300-tallet: huse bygges

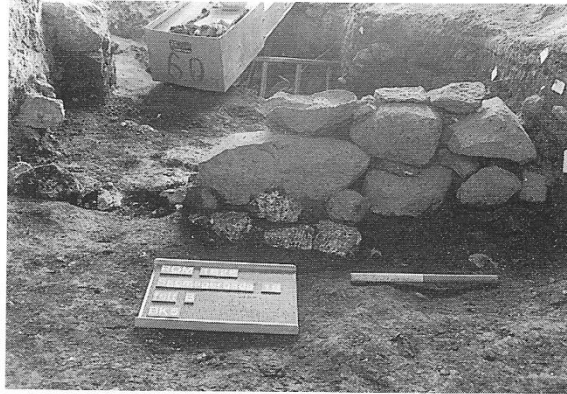
Afslutningen på smedevirksomheden markeredes af et humuslag med trækul og træflis, der dækkede hele udgravningsfeltet. Denne planering er starten på den ændring, der nu sker, nemlig at grunden inddrages til bebyggelse, og dermed til den funktion den har den dag i dag (fig. 10).

Det første hus blev bygget i feltets sydlige halvdel, og det er mod gaden orienteret parallelt med det nuværende hus. Af huset fandtes fundamentet til nordmuren og et lergulv. Det var dog kun den vestlige halvdel af fundamentet, der var bevaret, resten var helt fjernet, så kun den plyndrede fundamentsgrøft sås (fig. 11). Den bevarede del var til gen-

*Fig. 10. Den nederste del
af en stor glaseret kande
med en smuk ornamentik.
Kanden var smidt ud i
planeringslaget til det
ældste af 1300-tals
husene. Foto Jesper Jensen.*

Fig. 11. Fundamentet – set mod syd – til nordmuren i det ældste af de to huse fra 1300-tallet. Foto Hanne Dablerup Koch.

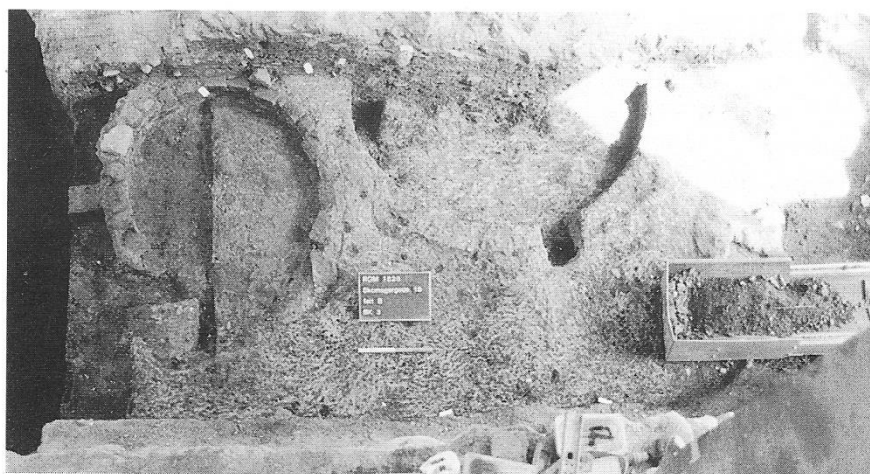

gæld med tre mørtelmurede skifter af kampesten i en samlet højde på 40-50 cm. På det øverste bevarede skifte, der var i niveau med gulvet, sad ligeledes rester af mørtel, og da der i husets nedbrydningslag var mange teglsten med mørtelrester, har der formentlig ovenpå kampestensfundamentet stået en mur i teglsten eller snarere – for fundamentet var ikke særlig bredt – i bindingsværk med tavl i teglsten (d.v.s. at bindingsværkets mellemrum ikke er fyldt ud med lerklining men med teglsten). Foruden teglsten er kridt blevet brugt, der lå kridtsten i bunden af fundamentet og i planeringslaget (som man har gået på under byggeriet). Desværre var der intet, der kunne oplyse os om husets funktion, var det beboelseshus eller måske et værksted, og har det været baghus til et hus længere fremme mod gaden?

Et hus ud til gaden bygges i al fald, efter at huset er nedrevet. Dette yngre hus lå i feltets allernordligste del, og dets gulvlag kunne følges helt ud til fundamentet på det nuværende hus, så det har ligget helt ud til gaden. Også dette hus lå med samme orientering som det nuværende i forhold til gaden. Det var kun lidt af huset, vi kunne se i selve udgravningsfeltet, men vi kunne konstatere, at dets sydvæg har hvilet på en fodrem, der lå på syldsten lagt med ca. ½ meters mellemrum.

Skomagergade 19 i 1400-tallet: hus med ovn

Da det yngste af 1300-tals husene nedrives, er det for at gøre plads til et nyt bredere hus, der næsten fyldte hele udgravningsfeltet, og hvis udstrækning i hvert fald i nord-syd dermed omtrent svarede til den, det

*Fig. 12. 1400-tals huset fyldte hele udgravningsfeltet. Til venstre ses ovnen, der er ved at blive snittet. Yderst til venstre – næsten skjult af solskinnet og transportbåndet – ligger syldstenene til husets sydmur. Konstruktionen i midten er den nyere utolkede.
Foto Hanne Dahlerup Koch.*

nuværende hus har. For første gang kunne vi derfor tale om en egentlig forgænger til dette. Som for de tidligere huses vedkommende var også dette med den velkendte orientering ud til Skomagergade. Hvor langt ud mod eller i den nuværende gade det har gået, ved vi ikke, men dets gulvlag kunne følges helt hen til fundamentet til det nuværende hus, så det har været mindst $5\frac{1}{2}$ m bredt. Mod øst og vest fortsatte det også helt til feltgrænserne, så længden er ligeledes uvis. Ud over lergulve var bevaret sydvæggens syldstensrække og en lille ovn (fig. 12). Syldstensrækken bestod af store sten, hvorpå stolperne har stået, og mindre sten lagt mellem de store, hvorpå fodremmen har hvilet. På ydersiden af syldstenene var lagt gråblåt ler og samme lerart var anvendt til underlag for ovnen, mens der på indersiden af sylden og til gulvlag var anvendt gult ler. Der er muligvis her tale om, at man bevidst har anvendt forskelligt ler. Ovnens lå i nordenden af huset og var i meget nedbrudt stand (fig. 13). Således var indfyriingsåbningen, der har været i vest, ikke bevaret, og det lader sig ikke afgøre, om ovnen har været cirkulær eller pæreformet. Ej heller kan dens orientering afgøres. Ovnens er lille, selve ovnrums indvendige

*Fig. 13. Ovnens var meget nedbrudt. Monterne lå for de flestes vedkommende i det lille område i billedets nederste venstre hjørne.
Foto Hanne Dablerup Koch.*

mål er ca. 1 x 1 m. Ovnvæggen var af genanvendte munkestenbrokker, der var sat i det nævnte gråblå ler. Den hvælvede ovnkappe, der har været klasket uden på stenene, var forneden meget uregelmæssig, så meget, at vores snit gennem den nærmest pegede på, at den skulle være gravet ned i husets gulvlag og ovnen altså senere end dette. Det er dog næppe tilfældet, for ovnkappens ler og gulvlagets ler stødte direkte op til hinanden uden spor i form af f.eks. smudslag fra en gennemgravning. Derfor er det mest sandsynligt, at gulvlaget er samtidig med ovnen, på den måde at det er lagt op mod den opklaskede ovnkappe.

På sydsiden af huset fandtes i øvrigt spor, der tydede på, at en smed igen havde slået sig ned.

Huset er veldateret, for på et ganske lille område ved ovnen fandtes

Fig. 14. Den nyere konstruktion udgravet til niveauet for lersidens overkant. I forgrunden ses til højre for transportbåndet en syldsten til et hus yngre end 1400-tals huset. Muligvis er det i dette yngre hus, konstruktionen har stået. Foto Hanne Dahlerup Koch.

ikke færre end ni mønter. Otte kunne bestemmes, de var alle de såkaldte Erik af Pommerns kobbersterlinge, der blev slået i 1422. Mønterne lå ikke samlet, så der er ikke tale om en nedlagt skat, men måske om én med hul i lommen!

Skomagergade 19 efter middelalderen

Huset med ovnen er det sidste levn fra middelalderen. Over det lå flere rester af yngre huse og af ombygninger i det nuværende hus. Det meste af dette blev fjernet med maskine, så vi kunne koncentrere os om de ældste lag på stedet. En nyere konstruktion, men ældre end det nuværende hus fra 1800-tallet, sloges vi dog længe med, fordi den var gravet ned i de ældre lag (fig. 14). Hvad den har tjent til, har vi ikke kunnet finde ud af. Den blev kun delvis fremdraget, idet den fortsatte ind under feltets østgrænse. Den del, der var fremme, havde halvcirkulær form og målte indvendig ca. 1,7 x 0,8 m. Bunden og den 20-50 cm høje side var af 10-

Fig. 15. Arkæologer er som bekendt vilde med potteskår. De hjælper nemlig med at datere det, vi finder. Således er smedjen i 1200-tallet og busene fra 1300-tallet dateret ud fra keramikken. Foto Flemming G. Rasmussen.

20 cm tykt ler. Øjensynligt havde den været langt højere med en hvælvet overbygning af en eller anden art ovenpå lersiden. Formodningen skyldes måden, hvorpå dens nedbrydningslag – der fandtes som fyld i den – lå i forhold til de højereliggende og omgivende lag. Nedbrydningslaget indeholdt store mængder keramik. Mest af alt lignede den en ovn, men intet tydede på, at den havde været udsat for ild.

Skomagergade 19 og gaden udenfor

Som nævnt blev der i selve Skomagergade i 1993 foretaget en udgravning ud for nr. 19. Ved den lejlighed fremdroges i udgravningens bund en frådstensbelægning, der formodes at have tjent som underlag for

færdslen o. 1100⁹. I parentes kan det bemærkes, at der i udgravningsfeltet i nr. 19 ikke fandtes et eneste stykke frådsten, hvilket faktisk er ganske usædvanligt, når man graver i Roskilde! Ovenover fandtes en vejbelægning af tætliggende ris, der er 14C-dateret til 1305¹⁰. Ovenover denne fandtes en brolægning af sten, formodentlig fra 1300-tallet¹¹. De to sidstnævnte brolægninger falder altså tidsmæssigt sammen med, at grunden bebygges med huse og dermed inddrages i den egentlige bybebyggelse. Til gengæld tyder koterne på vejbelægningernes overflade på, at gadens niveau o. 1300 har ligget lavere, måske helt op til omkring $\frac{1}{2}$ m, end niveauet inde på grunden. Dette forhold kan have flere årsager. Grunden blev i 1100- og 1200-tallet jo bl.a. brugt som møddingsplads, hvorved dens niveau vel er hævet i forhold til bl.a. gaden. En anden årsag kan være, at man o. 1300 almindeligvis afgravede alle ældre jord- og gadelag, når gaderne skulle brolægges, så stenbrolægningen lå direkte på undergrunden. Selv om ældre gadebelægninger på en kortere strækning – som ud for nr. 19 – fik lov at blive liggende, kan der også her være gravet af¹². Gadens brolægning har jo skullet have en sammenhængende overflade, så det må formodes, at der er foretaget en samlet afgravning, der var uafhængig af eventuelle niveauforskelle på grundene langs gaden. Muligvis har man også bevidst udnyttet niveauforskellen som skel og som rendesten.

Afslutning

Undersøgelsen i Skomagergade 19 er et godt eksempel på, hvor mange vigtige informationer, man kan få af udgravninger på centralt beliggende grunde, selv når der er tale om små arealer. Vi har nu en viden om, at denne del af Skomagergade var et åbent område indtil omkring 1300, hvor der første gang bygges et hus på stedet. Vi ved nu også, at man først i 1400-tallet begyndte at udnytte grunden langs gaden til husbyggeri fuldt ud. Vi ved, at grundens nuværende orientering er mindst lige så gammel, som første gang man i 1100-tallet tog den i anvendelse for at bygge et lokum. Placeringen af det sidstnævnte har sammenholdt med en udgravning andetsteds, kastet nyt lys over den middelalderlige lovgivning på området, d.v.s. en information, der rækker videre end Roskilde, og det samme gør i øvrigt problemet med den, som det synes, relativt store forskel i niveauet mellem gade og grund¹³. Føj hertil de ca. 2500

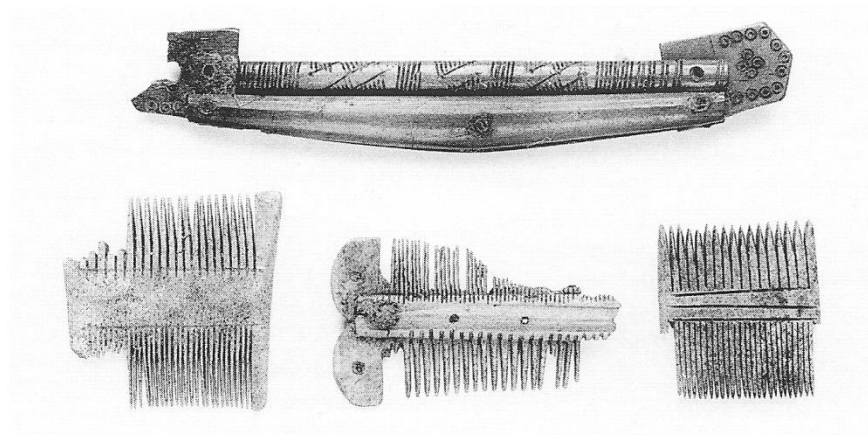

Fig. 16. Det er svært ikke at blive misundelig, når man ser de smukke kamme, man brugte i middelalderen. Kamfutteralet overst lå i det nederste moddingslag. Foto Jesper Jensen.

genstande der blev bragt med hjem til museet (fig. 15-16), og man vil forstå, hvorfor det er så vigtigt, at museet foretager udgravninger – også små – i bymidten, så ofte lejlighed gives.

Litteratur:

Daly, Aoife. 1997. Dendrokronologisk undersøgelse af tømmer fra Skomagergade 19, Roskilde. Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser rapport nr. 30.
 Jantzen, Connie, Jakob Kieffer-Olsen & Per Kristian Madsen. 1994. De små brøders hus i Ribe. I: Mark og Montre 1994. S.26-36.
 Koch, Hanne Dahlerup. 1996. Algade 1994-95 incl. Lille Gråbrødrestræde. Upubliceret udgravningsberetning. Roskilde Museums arkiv, j. nr. 1679.
 KøbstL.. Danmarks gamle Køb-

stadslovgivning, I-V, udg. af Erik Kroman. Kbh. 1951-61
 Ulriksen, Jens. 1994. Hul igennem til Skomagergades tidlige historie og Skt. Laurentii våbenhus. I: Romu 1993. S.9-16

Noter:

1. Om denne udgravning, se Ulriksen 1994.
2. Det var i øvrigt ikke kun forhuset, der fik en ny fire meter dyb kælder, bag forhuset blev bygget en tilbygning med en tilsvarende kælder, så også denne del af ma-

- triklen blev genstand for arkæologiske undersøgelser. Undersøgelserne var koncentreret om en kæmpestor bageovn med et ovnrum på knap 3,5 m² og et fundament på mindst 3 x 3 m. Den er formodentlig fra 1500-tallet.
3. Bestemmelserne er venligst foretaget af mus. insp. Claus Malmros, Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser.
 4. Daly 1997
 5. De arkæobotaniske analyser foretages på Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser af mus. insp. David Earle Robinson og Jan Andreas Harild. De foreløbige resultater er meddelt i brev af 23/1-1998.
 6. For at have gjort opmærksom på dette fund og givet oplysningerne herom takkes mus. insp. Jakob Kieffer-Olsen, Den Antikvariske Samling Ribe.
 7. Konstruktionen ses (ikke markeret) på fig. 4 i Jantzen/Kieffer-Olsen/Madsen 1994.
 8. KøbstL. II:45
 9. Ulriksen 1994:11f. daterer den til efter 1040 og før ca. 1150. Dateringen hviler på, at der i denne periode byggedes kirker i frådsten overalt i byen. Et skår af lertøj og et stykke skolæder blev fundet i vejen. Skåret er ukarakteristisk og læderet er p.g.a. sin bevaringstilstand vanskeligt at typebestemme, men begge synes at være fra 1100-tallet. Genstandene har nr. Sk19 x 6, Sk19 x 7 under j.nr. ROM1394.
 10. Kulstof 14 prøve, NNU A 7410, K-6109, 655 +/- 105 14C-år f. 1950. Kal. (Stuiver & Pearson, 1993) 1305 e. Kr. kal. Kalibreret +/- 1 stand. dev. 1280-1410 e. Kr. kal. Ulriksen 1994:10f. og note 1.
 11. Ifgl. Ulriksen 1994:10 havde brolægningen, der fandtes flere steder i gaden, en funktionsperiode mellem ca. 1300-1600. En så lang funktionsperiode er dog ikke sandsynlig, formentlig er yngre brolægninger blevet fjernet til genbrug. Det samme forhold er siden iagttaget ved gadeundersøgelser andre steder i byen.
 12. Samme forhold iagttoges i Allégade under museets undersøgelser i 1994-95 (Koch 1996). Få steder, der åbenbart havde været særlig sumpede, havde gadebelægninger fra før 1300 fået lov at blive liggende.
 13. Artiklens forfatter er for øjeblikket i gang med planlægningen af et forskningsprojekt, der skal starte i 1998, med middelaldergaderne som det centrale tema. Et af de aspekter, der vil blive taget op, er forholdet mellem tilvæksten i kulturlagene inde på grundene versus ude i gaderne.